

Νέο παραγωγικό μοντέλο για την οικονομία

ΜΑΚΗΣ ΚΕΡΑΥΝΟΣ: Να παύσουμε να είμαστε μια οικονομία που δεν παράγει σχεδόν τίποτε

Εκάθαρτη είναι η άποψή μου ότι πρέπει να παύσει η κυπριακή οικονομία να μην παράγει τίποτε. Ο τώως ισχυρός άνδρας της Ελληνικής Τράπεζας και πρώην υπουργός Οικονομικών Μάκης Κεραυνός, στην πρώτη του συνέντευξη μετά την παραίτησή του, τονίζει την ανάγκη για δημιουργία συνθηκών ανάπτυξης, για δημιουργία νέων θέσεων εργασίας. Ο κ. Κεραυνός υποδεικνύει ότι με την ευρωπαϊκή απόφαση έχει ζηλωθεί το οικονομικό μας μοντέλο μέσα σε μια νύκτα, με όλες τις αδυναμίες που ίσως να είχε, και δεν υπάρχει ακόμα καμία πρόταση για υποκατάστασή του. Ούτε και έχει ετοιμαστεί ένα αναπτυξιακό μοντέλο το οποίο να γνωρίζουν οι επιχειρηματίες και οι τράπεζες ώστε να κάνουν τους ανάλογους σχεδιασμούς. Παρακολουθεί την Ελληνική Τράπεζα με πολλή αγάπη και αγωνία για το μέλλον της, με πολλές ευχές να συνεχίσει την ανοδική πορεία και το καλό όνομα που κατόρθωσε να έχει μέσα στον κυκλώνα της κρίσης. Όσον αφορά στο επόμενο βήμα, απαντά ότι δεν έχει κανένα συγκεκριμένο στόχο και τις αποφάσεις για οποιαδήποτε μελλοντική του δραστηριότητα θα τις πάρει όταν διαμορφωθούν τέτοια δεδομένα που θα δημιουργούν συνθήκες για να προσφέρει στην οικονομία και τον τόπο.

- Περιμένετε τα πρόσφατα αποτελέσματα των στρες τεστ των κυπριακών τραπεζών; Τα αποτελέσματα, για κάποιους που ασχολούνταν επισταμένα με το θέμα, δεν περιέχουν ιδιαίτερες εκπλήξεις. Αποτελούν μια θετική εξέλιξη που δημιουργεί μια καλύτερη και πιο σταθερή βάση για ένα νέο ξεκίνημα του τραπεζικού μας συστήματος, που στην πορεία θα λειτουργήσει θετικά στην οικονομία μας. Κυρίως θα συμβάλει καθοριστικά στην επιστροφή της αξιοπιστίας στο τραπεζικό μας σύστημα, με όλες τις αναμενόμενες θετικές συνέπειες.

- Τώρα ξεκινάει τα δύσκολα με τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια; Συνήθίζεται να λέγεται ότι η μεγάλη πρόκληση και το μεγάλο πρόβλημα των τραπεζών είναι τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια. Είναι σωστή διαπίστωση. Ταυτόχρονα όμως διαρωτώμαι: Είναι μόνο πρόβλημα των τραπεζών, ή μήπως ολόκληρης της οικονομίας και της κοινωνίας, όταν εκατοντάδες χιλιάδες άνθρωποι, νοικοκυριά και επιχειρήσεις δεν μπορούν να αποπληρώσουν τα δάνειά τους; Και δεν μιλώ γι' αυτούς που μπορούν και δεν το κάνουν. Υπάρχει μια συνεχής συρρίκνωση της οικονομίας από τη μονοδιάστατη πολιτική της λιτότητας που εφαρμόζεται από την ΕΕ, η οποία βελτώνει μόνο τους δημοσιονομικούς δείκτες και υποχρεώνει τις χώρες-μέλη, κυρίως αυτές που κτύπησε περισσότερο η κρίση και κατέφυγαν σε μνημόνια, να την εφαρμόζουν χωρίς να υπάρχουν πολλές άλλες δυνατότητες για αναπτυξιακά μέτρα, ώστε να σπάσει αυτός ο φαύλος κύκλος της ύφεσης. Σίγουρα είναι πρόκληση για τις τράπεζες αλλά και για ολόκληρη την οικονομία και τα κέντρα λήψεως αποφάσεων ώστε από κοινού να γίνει η σωστή διαχείριση για να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά.

- Μέχρι τώρα τα μέτρα της ΕΕ δεν είναι αποτελεσματικά; Βεβαίως όχι. Η μονοδιάστατη πολιτική λιτότητας που συνεδιπτά εφαρμόζονται τα επίσημα κέντρα λήψεως αποφάσεων των Βρυξελλών κάτω από την εμμονή και άρνηση των Μέρκελ και Σόιμπλε για οποιαδήποτε διαφοροποίηση, δηλαδή η πολιτική μείωσης των δαπανών και αύξησης των φόρων βελτώνει μεν τα δημόσια οικονομικά γι' αυτό άρχισαν να παρουσιάζονται κάποιες βελτιώσεις και αναβιώσεις από τους οίκους αξιολόγησης, αλλά δεν συμβάλλουν στην ανάπτυξη. Σε όλες τις ιστορικές συγκυρίες στις οποίες υπήρχαν μεγάλες οικονομικές κρίσεις, τα μέτρα που εφαρμόστηκαν για την αντιμετώπιση τους ήταν βασισμένα στην οικονομική πολιτική φιλοσοφία του γνωστού οικονομολόγου Κέινς. Σε αυτή την περίπτωση της κρίσης, που διαρκεί τώρα επτά χρόνια, η παραγορευμένη οικονομική πολιτική από τα μνημόνια και την Τρόικα δεν περιέχουν μέτρα κείναισίου χαρακτήρα, δηλαδή αύξηση των επενδύσεων, δημοσιονομική επεκτατική πολιτική ώστε να δημιουργηθεί ρευστότητα στην οικονομία και να δημιουργηθούν θέσεις εργασίας. Αντίθετα ακολουθείται μόνο πολιτική λιτότητας. Πρέπει να ακολουθη-

Η απόφαση για το κούρεμα έχει και πολιτικές προεκτάσεις

- Πώς επηρεάζει το πολιτικό σκηνικό η οικονομική ύφεση που μασιτίζει την Κύπρο και γενικά η οικονομική κρίση σε όλη την ΕΕ; Οι πολιτικές εξελίξεις είναι άμεσα συνδεδεμένες και αλληλοεπηρεάζονται από τις οικονομικές εξελίξεις. Δυστυχώς στις μέρες μας, περισσότερο από προηγούμενες εποχές, τα οικονομικά θέματα και προβλήματα αντιμετωπίζονται με πολιτικά μέτρα και πολιτικές αποφάσεις, ενώ πολιτικά ζητήματα αντιμετωπίζονται στη βάση οικονομικών αποφάσεων. Γι' αυτό και δεν υπάρχουν γρήγορες και αποτελεσματικές λύσεις, χωρίς να ισχυρίζομαι ότι αυτό δεν είναι ένα ιστορικό διαχρονικό φαινόμενο. Είναι γι' αυτό το λόγο που μετά από επτά χρόνια περίπου οικονομικής κρίσης και ύφεσης στην Ευρώπη, που ταλαιπώρησε και συνεχίζει να ταλαιπώνει αφάνταστα και τον κυπριακό λαό, δεν υπάρχουν ακόμα κα-

τά την άποψή μου προδιαγεγραμμένες σαφείς προοπτικές εξόδου από τον φαύλο κύκλο της ύφεσης, της υπανάπτυξης, της φτώχειας και της ανεργίας. Δυστυχώς οι Ευρωπαίοι ηγέτες που επιβλήθηκαν σήμερα την πορεία της ΕΕ παραμένουν προσκολλημένοι στις πολιτικές τους ατζέντες. Η τιμωρητική πολιτική με το ζήλωμα του οικονομικού μοντέλου μας μέσα σε μια νύκτα, χωρίς να υπάρχει πρόταση και βοήθεια για υποκατάσταση, έχει σημαντικές πολιτικές προεκτάσεις. Αναφέρω ως απόδειξη παράδειγμα ότι για πρώτη φορά το Κυπριακό έχει διολισθησει από την πρώτη προτεραιότητα του ενδιαφέροντος των πολιτών στη τρίτη θέση. Αυτό δεν περνά απαρατήρητο από κάποιους που μας παρακολουθούν και μας αναλύουν καθημερινά. Στην Ευρώπη δε, μετά από κάθε εκλογική αναμέτρηση ανεβαίνουν τα ποσοστά των ευρωσκεπτικιστών.

«Δεν έχω αποφασίσει τίποτε και δεν έχω αποκλείσει τίποτε»

- Πώς νιώθετε εδώ και δυο μήνες μακριά από την Ελληνική Τράπεζα; Ακόμα δεν νιώθω μακριά από την Ελληνική Τράπεζα, την παρακολουθώ με πολλή αγάπη και αγωνία για το μέλλον της, με πολλές ευχές να συνεχίσει την ανοδική πορεία και το καλό όνομα που κατόρθωσε να έχει μέσα σε αυτό τον κυκλώνα της κρίσης.

- Ποια ήταν η πιο δύσκολη στιγμή τα εννιά αυτά χρόνια στην Ελληνική; Ήταν συνολικά μια δύσκολη πορεία, αρχίζοντας από την αναδιάρθρωση και αναδιοργάνωση της τράπεζας, την αλλαγή της λίρας σε ευρώ, άρα αλλαγή των συστημάτων, μέχρι την ξαφνική επιβολή του κουρέματος των καταθέσεων, το κλείσιμο των τραπεζών, την αναταραχή του κόσμου, τη μεγάλη αβεβαιότητα που επικράτησε στην οικονομία, και εκεί έπρεπε να γίνουν πολύ σημαντικοί χειρισμοί μέσα σε μερικές ώρες που ίσως να προδιέγραφαν και μελλοντικές πορείες. Εκ των υστέρων φάνηκε ότι λήφθηκαν αρκετές σωστές αποφάσεις που βοήθησαν την Ελληνική Τράπεζα να διαστηρήσει ένα καλό όνομα, χωρίς να επηρεαστούν οι καταθέτες της.

- Το πρώτο «όχι» της Βουλής που περιλάμβανε κούρεμα και στην Ελληνική Τράπεζα, ήταν ωστόσο ή λάθος; Δεν μου αρέσει εκ των υστέρων να κρίνω τόσο σοβαρές αποφάσεις που έγιναν σε μια δεδομένη στιγμή. Όλοι ξέραμε και πολλοί βλέπαμε ότι έπρεπε να γίνουν χειρισμοί και να ληφθούν έγκαιρα αποφάσεις για να μη φτάσουμε ούτε στην πρώτη ούτε στη δεύτερη απόφαση της Βουλής. Δεν τις κάναμε και πληρώνουμε το τιμολόγιο.

- Πριν από 12 χρόνια σας είχα πάρει την πρώτη συνέντευξη ως υπουργός Εργασίας, λίγοι σας γνώριζαν. Από τότε η πορεία σας ήταν ανοδική. Ποιος είναι ο επόμενος στόχος; Δεν έχω κανένα συγκεκριμένο στόχο αυτή τη στιγμή και τις αποφάσεις για οποιαδήποτε μελλοντική μου δραστηριότητα θα τις πάρω όταν διαμορφωθούν τέτοια δεδομένα που θα δημιουργούν συνθήκες για μένα για να προσφέρω στην οικονομία και στον τόπο.

- Θα επιστρέψετε στην ενεργό πολιτική; Ποτέ δεν αποχώρησα από την πολιτική, αλλά υπήρξαν εξ αντικειμένου διαλείμματα. Δεν έχω αποφασίσει τίποτε ακόμα, για την ώρα αφιερώω πολύ χρόνο στην οικογένεια, στους φίλους μου και στη μελέτη. Δεν έχω αποφασίσει τίποτε και δεν έχω αποκλείσει τίποτε.

- Σας τραβά περισσότερο η πολιτική ή η οικονομία; Αυτά τα δυο πάντοτε τα έβλεπα μαζί, είναι αλληλένδετα.

γινθαι η αγορά; Το ύψος του επιτοκίου είναι άμεσα συναρτημένο, πέραν των άλλων παραγόντων, με το ρίσκο που αναλαμβάνει ο δανειστής όταν δανείζει κάποιον. Στην Κύπρο όλοι οι τομείς της οικονομίας παραμένουν υψηλού ρίσκου. Να υπενθυμίσω ότι με την πολιτική που εφαρμόστηκε από τα κέντρα λήψεως αποφάσεων της Ευρώπης στην Κύπρο έχει ζηλωθεί το οικονομικό μας μοντέλο μέσα σε μια νύκτα, με όλες τις αδυναμίες που ίσως να είχε, και δεν υπάρχει ακόμα καμία πρόταση για υποκατάστασή του. Δεν έχουμε ένα αναπτυξιακό μοντέλο το οποίο να γνωρίζουν οι επιχειρηματίες και οι τράπεζες ώστε να κάνουν τους ανάλογους σχεδιασμούς. Λέμε ότι οι τράπεζες δεν δίνουν δάνεια, αλλά δεν ρωτούμε αν οι επιχειρηματίες της Κύπρου ζητούν δάνεια για νέα αναπτυξιακά έργα; Η απάντηση είναι ότι δεν υπάρχει ουσιαστική ζήτηση, αφού δεν υπάρχει ένας στρατηγικός σχεδιασμός ανάπτυξης. Έχει διαβρωθεί το σημαντικό πλεονέκτημα που είχε η Κύπρος, του σταθερού φορολογικού συστήματος και το διαθέσιμο εισόδημα των εργαζομένων μειώνεται συνεχώς, γεγονός που έχει αρνητικές επιπτώσεις στην κατανάλωση στην οποία βασίζεται σε σημαντικό βαθμό μέχρι σήμερα η ανάπτυξη της κυπριακής οικονομίας. Είναι πιο σύνθετο το πρόβλημα και πρέπει να αντιμετωπιστεί οφειρικά. Να γίνουν παραγωγικές μονάδες και εργοστάσια για να παραχθούν προϊόντα. Πρέπει όλοι οι παράγοντες να δουν το πρόβλημα με ανοικτά μισά. Πρέπει να σχεδιαστεί άμεσα ένα νέο παραγωγικό μοντέλο για την κυπριακή οικονομία. Πρέπει να παύσουμε να είμαστε μια οικονομία που δεν παράγει σχεδόν τίποτε.

- Βεβαίως τα περισσότερα μη εξυπηρετούμενα δάνεια είναι από επιχειρηματίες. Για τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια υπήρχαν λύσεις που εφαρμόστηκαν και σε άλλες χώρες με παρόμοια προβλήματα, αλλά στη συνέχεια αποσυρθηκαν από το τραπέζι.

- Άλλες λύσεις εκτός των εκποιήσεων; Βεβαίως, αναφέρομαι στο γνωστό θέμα της δημιουργίας Εταιρείας, Asset Management Company η οποία έπρεπε να γίνει σε εθνικό επίπεδο για να υπάρξει άμεσα εξυγίανση των δανειακών χαρτοφυλακίων των τραπεζών. Αυτή η Εταιρεία θα αναλάμβανε τα προβληματικά δάνεια και θα έκανε ορθολογικά μια τέτοια διαχείριση που δεν θα υπήρχε ανισορροπία για μαζικές εκποιήσεις. Ενώ υπήρχε στα μνημόνια, στους προβληματισμούς και τις προτάσεις, εξαφανίστηκε ως διά μαγείας και η Τρόικα πρέπει να εξηγήσει τη σιωπή της γι' αυτό το θέμα. Είναι αυτή η λύση που δοκιμάστηκε στις χώρες που μας αναφέρουν σήμερα ως επιτυχείς στη διαχείριση των προβληματικών δανείων, Ιρλανδία, Πορτογαλία κ.λπ. Γιατί δεν εφαρμόζουμε το πα-

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΑΡΑΜΕΤΡΟΣ ΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΑΕΡΙΟ

- Έχει υπερτονισθεί από πολλούς ότι η εκμετάλλευση του φυσικού αερίου είναι η λύση για την έξοδό μας από την οικονομική κρίση. Αν το προσεγγίσει κάποιος ως ένα μεμονωμένο οικονομικό θέμα και με κάποιες προϋποθέσεις, ίσως συμφωνήσει. Το φυσικό αέριο όμως δεν είναι απλά ένα οικονομικό αγαθό που το παράγει και το πουλάει. Είναι αντίθετα μια σημαντική οικονομική και πολιτική παράμετρος που επηρεάζει γεωστρατηγικούς σχεδιασμούς πολλών και απαιτούνται σύνθετοι και προεκτατικοί χειρισμοί. Δεν ξέρω, όμως, πόσο έχουν συνειδητοποιήσει και τι έχουν κάνει γι' αυτό, ότι η Τουρκία εδώ και πάρα πολλά χρόνια προετοιμάζεται να διεκδικήσει τουλάχιστο μέρος του φυσικού πλούτου, όπως ξεκίνησε και αιχμηρά προσηλάει να το εντάξει τώρα ως μια από τις πτυχές των συνομιλιών για το Κυπριακό. Επίσης τα οφέλη από το φυσικό αέριο, όταν υπάρξει πλήρης τεκμηρίωση για την ύπαρξη και την ποσότητά του, δεν θα είναι άμεσα διαθέσιμα πριν από τουλάχιστον μία πενταετία. Ενώ η κρίση είναι ήδη μέσα στο σπίτι μας εδώ και 6-7 χρόνια και δεν νομίζω ότι μπορεί κάποιος να πει στους άνεργους κάποτε υπομονή άλλα 4-5 χρόνια.

Δεν μελετούμε και δεν προετοιμαζόμαστε πριν από κάθε επιλογή

- Πώς βλέπετε τη σημερινή πολιτική κατάσταση; Είναι κλασική πλέον η φράση «το Κυπριακό βρίσκεται σε μια κρίσιμη καμπή» που ακούμε κάθε φορά όταν έχουμε προεκλογική αναμέτρηση ή αλλαγή Κυβέρνησης ή μια νέα φάση συνομιλιών για το εθνικό θέμα. Έχει επαναληφθεί τόσες πολλές φορές αυτή η φράση που σχεδόν τώρα περνά απαρατήρητη και χωρίς σημασία για τους πολίτες. Η σημερινή, όμως, πολιτική και οικονομική συγκυρία στην οποία βρίσκεται ο τόπος, δεν ξέρω αν μπορεί και αν έχει νόημα να χαρακτηριστεί και πάλι κρίσιμη καμπή, αλλά αποτελεί πραγματικά και αδιαμφισβήτητα μια πάρα πολύ αρνητική και ανσοικτική εξέλιξη που ήδη προκαλεί αγωνίες για το μέλλον της πατρίδας μας. Η οικονομία μας είναι σε ύφεση και σε συρρίκνωση, ενώ η κοινωνία και γενικά ο λαός είναι οικονομικά εξασθλωμένος. Η προοπτική που σχεδόν από όλους προβάλλεται ως η διέξοδος και η ελπίδα στο οικονομικό μας αδιέξοδο, και αναφέρονται στο φυσικό αέριο, βρίσκεται υπό απειλή από μία από τις «εγγυήτριες» δυνάμεις, η οποία κατά την άποψή μου έχασε αυτή την ιδιότητα από τότε που εισέβαλε στρατιωτικά και παραμένει ως κατοικήσιμη δύναμη της χώρας την οποία εγγυάτο. Επίσης, την ίδια στιγμή που η Τουρκία είναι υπό ένταξη χώρα στην ΕΕ, όχι μόνο δεν αναγνωρίζει χώρα ισότιμο μέλος της ΕΕ αλλά παραβιάζει και τα κυριαρχικά της δικαιώματα, καταπατώντας κάθε έννοια του Διεθνούς Δικαίου. Όλα αυτά και πολλά άλλα, όπως η οικονομική ύφεση που συνεχίζει να ταλαιπώνει τους λαούς της Ευρώπης χωρίς ξεκάθαρη προοπτική εξόδου από αυτή την κατάσταση και η απειλή του λεγόμενου Ισλαμικού Κράτους, συνθέτουν ένα πολύ επικίνδυνο και εκρηκτικό μίγμα και πραγματική απειλή για τη χώρα μας.

- Συμφωνείτε με τη διακοπή των συνομιλιών; Το θέμα της διακοπής ή μάλλον αναστολής των συνομιλιών έχει συζητηθεί πολύ και ακόμη συζητείται. Θεωρώ ότι ήταν πολύ ορθή η άμεση αντίδραση του προέδρου της Δημοκρατίας για διακοπή των συνομιλιών, ως μια πρώτη αντίδραση. Άλλωστε οι ενέργειες της Τουρκίας δεν άφηναν και άλλη επιλογή και θα πρέπει να συνειδητοποιήσουμε ότι η Τουρκία θα είχε εκμηδίσει την αντίδραση αυτή της Κυπριακής Δημοκρατίας, γεγονός που αποδεικνύει και πόσο έχει γνήσιο ενδιαφέρον να συζητήσει σοβαρά για μια κοινή αποδεκτή και βιώσιμη λύση για το συμφέρον των

πολιτών της χώρας μας. Ακριβώς αυτή η πτυχή είναι επιχείρημα που πρέπει και να αναπτυχθεί και να προβληθεί και να υπογραμμιστεί εκεί και όπου πρέπει και χρειάζεται.

- Παρόλα αυτά έχουν γίνει και κάποια κριτικά σχόλια για τη διακοπή, ότι προετοιμάζονταν από καιρό καθώς και για τα υπόλοιπα μέτρα που πήρε η Κυβέρνηση. Συνήθως η κριτική είναι ότι εμείς στην Κύπρο δεν μελετούμε από πριν τις όποιες επιλογές και να προετοιμαζόμαστε για κάθε ενδεχόμενο. Αν η Κυβέρνηση ασχολείτο έγκαιρα με το θέμα αυτό, δηλαδή πώς, πότε και κάτω από ποιες καταστάσεις θα μπορούσε να υπάρξει θέμα διακοπής των συνομιλιών, προσωπικά θα το έκρινα θετικά και θα το αποκαλούσα προληπτική πολιτική διαχείριση. Αναφορικά με τα μέτρα που δημοσιεύθηκαν και τις κινήσεις που είδαμε να γίνονται, θεωρώ ότι υπήρξε μια αρκετά έγκαιρη και πολυεπίπεδη κινητοποίηση, τόσο προς την ΕΕ όσο και προς την Ελλάδα, την Αμερική, τη Ρωσία και αλλού. Επίσης είδαμε θετικές αντιδράσεις για την πλευρά μας, στίριξης ουσια-

στικά της υπόστασης της Κυπριακής Δημοκρατίας, στις οποίες δεν μας έχουν συνθησίου κάποιου, όπως οι Αμερικανοί και Ευρωπαίοι αξιωματούχοι, όπως η Μέρκελ. Βεβαίως υπήρξαν και απαράδεκτες αντιδράσεις που κάποιες ήταν και κάποιες δεν ήταν αναμενόμενες, όπως η στάση του Μάρτιν Σουλτς και η αντίδραση της Αγγλίας, της Σουηδίας και της Ολλανδίας. Οπωσδήποτε δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι τα μέτρα που καταρχήν αποφασίστηκαν είναι εξαντλητικά ή δεν υπάρχουν και άλλα στα οποία θα μπορούσε να προχωρήσει η πλευρά μας. Η ουσία εδώ του θέματος είναι να επιδειχθεί μια σταθερή στάση, συνεπής και με σχεδιασμό για πρόθεση μέτρα που να μπορούν να εφαρμοστούν όταν κριθεί αναγκαίο με αποφασιστικότητα. Και βεβαίως αυτά τα θέματα εξωτερικής πολιτικής δεν τα διαπραγματεύομαι από πριν για πάρα πολλούς εύλογους και πρόδηλους λόγους. Ακόμη μια πολύ σημαντική πτυχή για το θέμα που συζητούμε και εύχομαι να μη μας διαφεύγει, είναι παράλληλα με τους σχεδιασμούς να έχουμε και τις ενέργειες και προετοιμασίες κάνουμε αναφορικά με τον τρόπο και τις προϋποθέσεις επιστροφής στον διάλογο. Νομίζω όλοι μας συμφωνούμε ότι η επίλυση του εθνικού μας θέματος μπορεί να επιτευχθεί μόνο μέσω διαλόγου.

Δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι τα μέτρα που καταρχήν αποφασίστηκαν είναι εξαντλητικά ή δεν υπάρχουν και άλλα στα οποία θα μπορούσε να προχωρήσει η πλευρά μας